

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАТЬ У ШКОЛАХ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ ХХ СТ.

У статті розкрито основні напрями формування економічних знань в учнів загальноосвітніх навчальних закладів України 1991–2000 рр.: організаційний, змістовно-процесуальний, методичний. Визначено основні форми, методи реалізації визначених напрямів у контексті шкільної економічної освіти.

Ключові слова: економічні знання, форми навчання, організаційні умови економічного навчання.

Науково-технічний прогрес, інтенсифікація економіки, комп'ютеризація економіки, подальше вдосконалення традиційних виробництв у промисловості, будівництві та народному господарстві, як відомо, зумовлює значний прогрес у науці, освіті, культурі, а їх досягнення, у свою чергу, реалізуються в піднесенні інформації й економічних знань, перетворенні їх на основний ресурс суспільно-економічного розвитку. У цей період, а у світі він почав відбуватися наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст., почалась акцентуація у працях європейських, американських, вітчизняних дослідників з економічної теорії на ролі та значенні інформації, знань, що призвело до розгляду економічних знань в межах поняття “індустрія знань” і вплинуло на початок змін змісту, видів економічних знань у 90-х рр. у школах України.

У педагогічній науці обґрунтування теоретико-методичних основ економічної освіти в загальноосвітніх середніх закладах знайшло своє відображення в сучасних дослідженнях О. Аменда, О. Камишанченко, Л. Любимова, І. Прокопенка, В. Розова; визначення економічних знань як структурного компонента змісту економічної освіти – А. Нісімчука, Н. Ничкало. Особливості використання економічних знань у початковій школі з'ясовано в працях Г. Ковальчук, Н. Побірченко; в основній школі – у дослідженнях Л. Круглик, О. Плахотник; у старшій школі – Д. Алфімова, В. Дрижак, Н. Юрчук; у змісті шкільного освітнього компонента – Л. Чеботарьової. Як бачимо, сьогодні нагромаджено багатий теоретичний досвід особливостей економічної освіти, але не узагальнено напрями реалізації економічних знань шкільної освіти у 90-х рр. ХХ ст., коли простежується зміна економічних знань учнів від буденних до наукових уявлень.

Мета статті – узагальнення напрямів формування економічних знань учнів у контексті освітніх процесів середньої школи України 90-х рр. ХХ ст.

Аналіз історії виникнення сучасних ліцеїв і гімназій показує, що 1991 р. був роком пошуку організаційних умов започаткування освітнього економічного простору та його інфраструктури в Україні. У цей час почали існувати: економічні класи в гімназіях та ліцеях; бізнес-ліцеї для учнів 8–11 класів; суботньо-недільні та вечірні заклади, створені на комерційних засадах, де учні поглиблено вивчають теоретичні основи макро- і мікроекономіки, які читають провідні вчені економічних факультетів ВНЗ [2]. Незвичайним і цікавим є досвід роботи ліцею “Професіонал” № 174 (м. Харків), який затверджено як регіональний експериментальний навчально-науковий комплекс “ліцей-ВНЗ”, де створено економічне відділення, що очолював доктор економічних наук, професор О. Тищенко [6]. Вчителі спеціа-

лізованої школи № 16 м. Харків разом із дослідним підприємством Інститут соціального іміджмейкінгу розробили авторську програму “Ділове спілкування. Реклама. Маркетинг”. На базі Московського районного відділу освіти м. Харків та кафедри педагогіки ХДПУ імені Г.С. Сковороди було створено лабораторію проблем загальної дидактики на чолі з кандидатом педагогічних наук, доцентом П. Москаленко. На базі Полтавського інституту економіки та менеджменту “Світоч” спільно з інститутом післядипломної педагогічної освіти відкривається обласна школа бізнесу учнівської молоді з метою розвитку підприємницьких здібностей школярів, вивчення елементів малого та середнього бізнесу [3]. На базі кафедри економіки та менеджменту Волинського державного університету імені Лесі Українки М. Карліном було підготовлено програму “Основи сімейної економіки та малого бізнесу” для учнів 8–9-х класів, яку в 1998 р. було рекомендовано Міністерством освіти України для викладання у школі.

У досліджуваній період ще не було створено систематичної та розгалуженої системи шкільної економічної освіти. Цей фактор вплинув на створення учителями інновацій у школах. Так, у Харківській СШ № 29 пізнання економічних понять починалося з 1 класу англійською мовою за нетрадиційними формами навчання – урок-казка, театралізовані сценки з економіки (початкова школа), семінари (основна школа), наукові повідомлення, участь у МАН (старша школа) [4]. У СШ № 134 (м. Харків) було розроблено для учнів 11 класів німецькою мовою “Бізнес-курс”, на якому відбувалося ознайомлення з основними напрямками економічного розвитку Німеччини, ведення переговорів із зарубіжними партнерами [4].

Теоретичні знання з економічного курсу підкріплялися різними формами цілеспрямованої позаурочної діяльності. У СШ № 16 м. Харків була організована дитяча неполітична організація “Ділова дитина”, спрямована на розвиток економіко-правової культури, підприємницьких якостей у молоді, вмінь приймати рішення, пристосовуватись до гнучких умов ринку праці. Поглиблення економічних знань учнів Фінансового ліцею м. Київ відбувалось на базі клубу “Формула успіху” і “Бізнес-леді” [5]. Формування національної свідомості майбутнього менеджера (економічний ліцей м. Миколаїв) проходило у клубі “Інтелігент”, де учні зустрічалися з науковцями, підприємцями, робили наукові доповіді-презентації з власного дослідження. На експериментальному майданчику приватного Донецького бізнес-ліцею було впроваджено бізнес-практикум, який проводився у приватних фірмах, податковій інспекції, суді та в органах виконавчої влади. Для майбутніх банкірів на базі Лівобережного філіалу було створено навчальний банк, де теоретичні знання із фінансово-кредитної діяльності та з франчайзингу відпрацьовувались на практиці [1].

Особливістю 90-х рр. ХХ ст. була орієнтація змісту економічних знань на західні моделі економічного знання з урахуванням переходу країни на ринкові відносини. Цьому сприяла діяльність благодійних програм: фонд “Відродження” щодо впровадження методики викладання економіки Junior Achievement Inc на основі американських програм (підручник, задачник, ділові ігри, набір контрольних тестів); школи ЮНЕСКО; програми “Новий день”; Центр економічної освіти (ЦЕО, м. Харків) як незалежна некомерційна організація в галузі економічної освіти, що підтримувалася міжрегіональними фондами “Відродження” та “Євразія” щодо проведення методичних семінарів для учителів економіки середніх шкіл України; фонд “Тасис” здійснював організаційно-методичну та фінансову підтримку розвитку економічної освіти – проведення семінарів, конференцій, видання навчальних посібників. Наприклад, спецкурс Фінансового ліцею

м. Київ “Прикладна економіка”, що базувався на програмі Junior Achievement (США), а зміст економічних знань спрямовувався на усвідомлення економічної теорії вільного ринку, формування практичних навичок в управлінні підприємством у рамках системного підприємства, викладався англійською мовою викладачем-американцем. Спецкурс “Комп’ютер в офісі”, що передбачав поглиблення інтегрованих знань із математики, інформатики, менеджменту, економіки з використання мережі Інтернет, був сертифікованим одним із дилерів усесвітньо відомої фірми Apple Computer. Використання зарубіжного досвіду в шкільній практиці було на той час актуальним: вітчизняній педагогіці бракувало розробок дидактичного матеріалу, методики викладання економічних знань; певні труднощі в учителів викликало пояснення термінів, що зумовлювалося відсутністю їхньої належної підготовки.

У досліджуваний період змістовною була робота з учнівською обдарованою молоддю, яка презентувалась широким спектром форм: проекти (міжнародний українсько-голландський пілотний проект з економічної освіти та громадянського виховання), олімпіади з економіки (з 1997 р. вперше проходить Всеукраїнська олімпіада, олімпіада імені М. Ломоносова), турніри (районний, міський етапи Всеукраїнського турніру юних економістів, міський економіко-правовий турнір на базі НУА), наукові конференції у ВНЗ (Гагарінські читання, Каразінський колоквиум, Світ навколо нас, Нартекс), конкурси (Знавці професій, Всеукраїнський конкурс оригінальних педагогічних проектів, Всеукраїнський Форум “Молода економіка”, Мала академія наук, відкритий міський турнір з економіки “Економіка та підприємництво Східної України: становлення й перспективи розвитку”). У досліджуваний період уперше учні могли реалізувати себе на міжнародних іграх (Bank Master, Дюссельдорф, Німеччина), міжнародних змаганнях (HPGBC, які проводили Hewlett-Packard, Junior Achievement та Harvard Associates); учнівській науковій конференції “Актуальні питання економічної теорії”. Українські школярі готували наукові доповіді, відвідували одеський регіональний Центр нових інформаційних технологій, де ознайомилися з комерційною грою Messe, яка моделює реальні ринкові ситуації; брали участь в організації та проведенні на замовлення представництва ООН в Україні I Всеукраїнської імітаційної гри “Модель ООН в Україні” на базі Ліцею Шевченківського району м. Київ. Здобуття додаткових економічних знань у Фінансовому ліцеї (м. Київ) проходило в клубі “Фінансист”, який був центром наукової роботи ліцеїстів.

Аналізуючи стан економічної підготовки учнів в Україні в контексті якості економічних знань, слід зазначити, що з середини 90-х рр. ХХ ст. інститути вдосконалення, районні відділи освіти, школи починають відстежувати, аналізувати рівень економічних знань учнів на факультативах, спецкурсах, варіативних курсах для середньої школи чи спеціальних курсах з основ економіки, підприємництва бізнесу. На жаль, у цей період економічна освіта в українських навчальних закладах перебувала у стані становлення.

Висновки. До основних напрямів формування економічних знань у загальноосвітніх навчальних закладах України 1991–2000 рр. можна віднести: організаційний (інтенсивний процес відкриття спеціалізованих класів і приватних ліцеїв, гімназій, навчальних комплексів “школа-ВНЗ” з економічним профілем; створення творчих груп учителів щодо розробки програм навчальних курсів, факультативів для учнів 1–11-х класів з економіки та їх розповсюдження; створення експериментальних навчально-наукових комплексів “ліцей-ВНЗ”, майданчиків, класів з навчання за експериментальними програмами та методичними розробками

науковців; активізація захисту кандидатських і докторських дисертацій із формування економічних знань; робота з обдарованою дитиною, участь в олімпіадах, малій академії наук, конкурсах, наукових конференціях; створення інформаційного банку методичних напрацювань, узагальнення досвіду роботи вчителів, моніторинг якості економічних знань учнів, підготовка публікацій); змістовно-процесуальний (орієнтація змісту економічних знань на західні моделі економічного навчання з урахуванням національних особливостей освіти, переходу країни на ринкові; співпраця науковців, учителів, учнів; створення каталогу програм, методичних видань; проведення науково-практичних, інструктивно-методичних семінарів, консультацій, ділових ігор з викладачами економіки; застосування інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховному процесі, інтегрованого навчального матеріалу з економіки у структурі навчальних предметів, розробка бізнес-курсів іноземною мовою, введення економічних курсів у початковій школі, спецкурсів та практик на базі банку, економічних установ, створення власного бізнес-підприємства); методичний (професійна самоосвіта вчителів з економіки; методична освіта щодо переорієнтації змісту економічних знань на розуміння сутності економічних подій і явищ у ринкових умовах, розробка дидактичного й навчально-методичного забезпечення; “економізація” структури навчальних предметів базового компонента для відображення нових економічних понять відповідно до ринкових умов).

Дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Подальшого поглибленого вивчення потребують питання, пов’язані з узагальненням досвіду засвоєння школярами основ соціально-економічних знань у навчальних закладах різних типів і рівнів акредитації як України, так і далекого зарубіжжя на початку ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Алфімов Д.В. Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб розвитку соціальної обдарованості майбутніх підприємців / Д.В. Алфімов // Гуманізація навчально-виховного процесу : [наук. – метод. зб.]. – Слов’янськ, 1999. – С. 84–87.
2. Загривий В.І. Формування у старшокласників пізнавального інтересу до економічних знань у позакласній роботі / В.І. Загривий. – Рівне, 1999. – 22 с.
3. Мирошніченко В.І. Про впровадження економічної освіти / В.І. Мирошніченко // Пост методика – 2003. – № 3 (49). – С. 32–36.
4. Прокопенко І.Ф. Людина у світі економіки та бізнесу / І.Ф. Прокопенко. – Х. : Основа, 1995. – 272 с.
5. Шпак О.Т. Економічна підготовка учнів у сучасних уроках господарювання / О.Т. Шпак // Рідна шк. – 1991. – № 3. – С. 14.
6. Ясинський В. Миссия элитарного лицея : беседа с ректором лицея “Профессионал” / В. Ясинський, И. Кузьменко // Время. – 1994. – 1 февраля. – С. 2.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012.

Василенко А.В. Направления формирования экономических знаний в школах Украины в конце XX в.

В статье раскрыты основные направления формирования экономических знаний в средних общеобразовательных учреждениях Украины 1991–2000 гг.: организационный, содержательно-процессуальный, методический. Определены основные формы, метод, реализации этих направлений в контексте школьного экономического образования.

Ключевые слова: *экономические знания, формы обучения, организационные условия экономического обучения.*

Vasilenko A. Directions of the economic knowledge in the schools of Ukraine at the end of the twentieth century

The article discloses the basic directions of economic knowledge in secondary General education institutions of Ukraine 1991–2000: organizational, substantive and procedural, methodical. Defined are the main form, the method of realization of these directions in the context of the school of economic education.

Key words: *economic knowledge, forms of training, organizational conditions for economic training.*